

MILKA JAUK-PINHAK
 Filozofski fakultet
 Zagreb

UDK 807.33:808.12

FILIP VEZDIN, DE LATINI SERMONIS ORIGINE

Abstract: Discussion of a study by F. Vezdin on the kinship of the Latin language with Sanskrit and Avestan, which is important as an early example of direct comparison of cognate forms in the comparative grammar.

1802. godine izašlo je u Rimu Vezdinovo djelo o podrijetlu latinskoga jezika, koje ovdje želimo predstaviti¹. Vezdin je u to vrijeme bio poznat pod svojim redovničkim imenom Paulinus a Sancto Bartholomaeo² kao autor nekoliko pionirskih djela iz indologije, koja su izašla poslije njegova povratka iz Indije³.

¹ *De latini sermonis origine et cum orientalibus connexione dissertatio*, F. Paulini a Sancto Bartholomaeo, Carmelitae discalceati, S. Congregationis ab Indice Consultoris, Missionum Orientalium Syndici, Academiae Volscorum Veliternae, Regiae Neapolitanae, et Caesareo — Regiae Patavinae Socii, Roma: M. DCCCII, apud Antonium Fulgonium, Superiorum permissu, (8) + 24 str. Djelo je bilo posvećeno „lectissimis viris Academiae Volscorum Veliternae“, koje je Vezdin i sam bio član, a koja je posebno njegovala studije starih jezika (Vezdin nabraja „*inscriptions et monumenta Egyptiaca, Coptica, Volsca, Etrusca, Graeca, Phoenicia, Punica, Samaritana, Romana, Arabica, Mexicana et Indica*“ (str. 4. uvoda).

² Filip Vezdin (1748—1806), indolog hrvatske narodnosti, rođen je u Hofu (hrv. Cimov) u Donjoj Austriji. Školovao se u Sopronu, Györu i Linzu, gdje se zaredio 1768. Kao bosonogi karmelićanin Paulinus a Sancto Bartholomaeo studirao je u Pragu, a u Rimu je učio istočne jezike. 1776. upućen je kao misionar u Indiju. Bio je generalni vikar u malabarskoj misiji (danas indijska država Kerala) do 1789. Tamo je naučio sanskrit i *malâyâlam* (dravidski jezik koji se govori u Kerali). Po povratku u Evropu živio je u Rimu i kraće u Beču. Bio je profesor istočnih jezika na Seminarium Missicum. Od 1790. intenzivno je objavljivao i postao članom nekoliko akademija i učenih društava. Karmelićani ga ubrajaju među svoju najslavniju braću. Usp. i *Jugoslaveni i Indija*. Zagreb 1965. Postava izložbe i redakcija kataloga: M. Jauk-Pinhak, D. Kapetanić, R. Katičić, S. Petrović i I. Slamnjig, str. 28—36; Ivan Slamnjig, *Filip Vezdin, pionir evropske indologije*, Rad JAZU 350, str. 550—554; Ernst Windisch, *Geschichte der Sanskrit-Philologie und indischen Altertumskunde I*, Strassburg 1917 (*Grundriss der indo-arischen Philologie und Altertumskunde*, I Bd. I Hf. B. str. 20—22; Leopold Wetzl, *Der österreichische Karmelit Paulinus a S. B. Persönlichkeit und Werk*, Wien 1936; M. Jauk-Pinhak, *Some Notes on the Pioneer Indologist Filip Vezdin (Paulinus a S.B.)*, *Indologica Taurinensia*, u tisku.

³ Vezdin je bio vrlo plodan autor. Važnija su mu djela: *Sidharubam seu grammatika sanscrdamica, cui accedit dissertatio historico-critica in linguam sanscrdamicam*, Rim 1790; *Systema brahmanicum, liturgicum, mythologicum, civile*, Rim 1791; *Viaggio alle Indie orientali*, Rim 1796; *Vyacarana seu locupletissima sanscrdamicae linguae institutio*, Rim 1804. Širinu njegove naobrazbe i učenosti pokazuje i impozantan broj rukopisa koje je ostavio. Za ilustraciju navedimo samo izbor: *Miscellanea Indico-Malabarica, Grammatica Siro-Caldaica scripta in Malabar* 1784, *Grammatica Anglo-Lusitana in lingua Malabarica* (1874), *Grammatica Malabarica in lingua Anglo-Lusitana* (1785), *Bibliotheca Indica referens CCCXIII codices Indicos manuscriptorum, Grammatica Tamulica, Dictionarium Latino-Persicum* i dr. Za potpunu bibliografiju vidi *Analecta ordinis carmelitarum discalceatorum*, Vol. XV, Jul.—Dec. 1940, Fasc. III—IV, str. 197—227.

Zadnji deceniji 18. stoljeća vrijeme su veličanstvenoga ulaska sanskrta i nekih vrhunskih indijskih književnih djela u evropsko kulturno i duhovno obzorje. Ta su otkrića izvršila višestruko značajne utjecaje na neke tokove znanstvenoga, književnoga i uopće duhovnoga života u 19. stoljeću. Iz njih se razvila indologija kao kompleksna znanost o indijskomu kulturnopovijesnom i duhovnom fenomenu, utemeljena u filološkom pristupu indijskoj pisanoj baštini⁴. Indijska su književna djela bila inspiracijom evropskom romantizmu⁵, a sanskrt je postao ključem kojim su se, djelotvornije nego ikojim drugim starim jezikom, mogle dokazivati sličnosti u ustrojstvu i leksiku indoevropskih jezika i tumačiti njihovo zajedničko podrijetlo. On je svojim prozirnim i skladnim morfološkim ustrojstvom potvrđivao odnose koji su se inače mogli samo naslućivati. Osim rijetkih pojedinačnih uspoređivanja staroindijskih riječi s evropskima kod ranih putnika i misionara⁶ nema sustavnijih bavljenja tim pitanjem. Pa ni slavna formulacija o srodnosti sanskrta s grčkim i latinskim, što ju je 1786. izrekao začetnik indologije Sir William Jones na predavanju Azijskoga društva u Calcutti⁷, nije bitno izmijenila pristup, jer „*nulla suae assertionis produxisset documenta*“⁸.

Upravo su u tome Vezdinovim radom položeni neki temeljni kriteriji u uspoređivanju jezika. On je prvi tražio sličnosti i podudarnosti u riječima i elementima strukture i nizao ih u listama kao argumente za svoje teze o srodnosti i zajedničkom podrijetlu. Pritom je, sasvim razumljivo, baratao oskudnim pojmovnim aparatom i bio, uza sve svoje široko obrazovanje i otvorenost prema istočnim kulturama, ograničen u neke okvire zadane biblijskom slikom svijeta i njegove povijesti, ali ga je njegov komparativni nerv zdravo vodio upravo u onim pojedinostima, materijalnim i egzaktnim detaljima na kojima se i temelji poredbenost. Ta je njegova vrlo jaka osobna crta stalno prisutna i kada istražuje religije, mitologije ili drugo.

Prva je Vezdinova komparativistička rasprava, ona o srodnosti sanskrta, avestičkoga i njemačkoga⁹, ujedno i prva metodična studija o srodnosti indoevropskih jezika uopće. U tom su djelu za pored-

⁴ Usp. Windisch, op. cit. I, II (Berlin—Leipzig 1920).

⁵ Usp. Raymond Schwab, *La renaissance orientale*, Paris 1950.

⁶ Usp. Giuliano Bonfante, *Ideas on the Kinship of the European Languages from 1200 to 1800*, Cahiers d'histoire mondiale, I, 1953—54, str. 679—699.

⁷ Tamo je Jones rekao da je sanskrt „*more perfect than the Greek, more copious than the Latin, and more exquisitely refined than either, yet bearing to both of them a stronger affinity, than could possibly have been produced by accident; so strong, indeed, that no philologist could examine them all three without believing them to have sprung from some common source, which perhaps, no longer exists*“.

Usp. Windisch, op. cit. I, str. 24.

⁸ Usp. *De antiquitate*. . . str. XVIII, bilj. 15. Vidi iduću bilj.

⁹ *De antiquitate et affinitate linguae zendicae, samscrdamicae et germanicae dissertatio*, auctore F. Paulino a S. Bartholomaeo, Carmelita disalceato. . . Anno MDCCXCVIII. Avestički se ovdje uvodi po prvi put u poredbeno izučavanje pod imenom *zend*, a prema kratkom rječniku što ga je objavio Anquetil Duperron u svom francuskom prijevodu *Aveste* pod naslovom *Zend-Avesta, Ouvrage de Zoroaster*, I, II, III, Paris 1771.

beni metodu centralna ona mjesta gdje se srodnost navedenih jezika dokazuje listama podudarnih riječi i oblika, i to u dvije liste: prvo sanskrske i avestičke (str. XX—XXXIII), a zatim sanskrske i nje-mačke, ponegdje gotske (str. LIII—LV). U obje liste dolazi i treći stupac s latinskim prijevodom za staroindijske i avestičke natuknice¹⁰. Takav je ukratko bio kontekst iz kojega je izrasla Vezdinova studija o podrijetlu latinskoga jezika.

Vezdin je u njoj na početku skupio dotadašnja znanja o narodima i jezicima Lacija, rezimirajući vijesti i podatke što ih o njima bilježe stari autori, rimski i grčki te kršćanski (str. 1—4). Prema Pliniju u Laciju su živjela pedeset i tri naroda, „*qui sine vestigiis interierunt*“ (str. 1). Tu su se narodi stalno miješali i mijenjali, a među najstarijima bilo je i Grka (Arkadi, Pelazgi). Vezdin naravno spominje i priču o Enejinu dolasku u Italiju poslije pada Troje. Ali pravu potvrdu za grčko-latinske etničke i lingvističke veze Vezdin će naći u biblijskoj predaji¹¹, koja je bila temelj svih pokušaja jezične klasifikacije od Srednjega vijeka do 19. stoljeća.¹² Po tom učenju Grci (Jonjani, Ἴωνες) i Rimljani potječu od Javana, sina Jafetova. Vezdin obitelji dodaje Indijce, jer „*Javanis Graecorum conditoris meminere etiam Brahmanes Indi. Hinc Javanabhāsha*“¹³ *ipsis est lingua graeca* (str. 3).

Dalje se Vezdin počinje baviti jezicima i govorima naroda za koje su tako utvrđene povijesne veze (str. 4—9), jer tu odmah postaje jasno odakle potječu grčke riječi u latinskom jeziku¹⁴. One ukazuju na to da su Grci i Latini „*unius ejusdemque originis et stirpis homines*“ (str. 4). A jasno postaje i „*cur latino sermoni multa adhaereant vocabula barbara, et quaedam asperitas, quae primaevam suam orientalem originem satis prodit*“ (str. 5). Prvi su, naime, stanovnici Lacija (*Aborigines*) zajedno s Grcima sišli s partskih brda (*e Parthiae montibus*) u prvom raseljavanju naroda, a onda su obalama Kaspijskoga mora i preko Anatolije došli na zapad „*ubi Troja condita fuit, et Graecia vicina colonos accepit*“ (str. 5). Za Pelazge i sam Herodot kaže da su govorili „*barbare*“. Oni, za koje je grčka tradicija tvrdi da su bili „*errantes*“, naselili su Lacij. Njihovih riječi, i to barbarskih, ima u starim spomenicima i natpisima u Italiji, na primjer na Iguvinskim pločama (*Tabulae Iguvinae, Eugubinae*). Ovdje Vezdin usput spominje i veze kelt-skih i oskijskih riječi s latinskima, jer su u njegovo vrijeme te riječi već bile sabrane¹⁵, a zatim se dulje bavi volščanskim jezikom i spome-

¹⁰ Da je Vezdin bio svjestan i širih srodnosti među jezicima, vidi se u *De antiquitate*. . . str. XXXV: *Suadent hoc non solum Zendica ejus affinitas, sed etiam multa vocabula Germanica, Slavica, Latina, & Graeca, quibus haec Samscrdamica lingua referta est.*

¹¹ Usp. *Postanak*, 10 i 11.

¹² Usp. R. H. Robins, *The History of Language Classification*, Current Trends in Linguistics, ed. by T. A. Sebeok, 11, 1973, str. 3—41.

¹³ U modernoj transkripciji *yavanabhāṣā*.

¹⁴ Latinske riječi grčkoga podrijetla skupio je prvi Vossius, *Etymologicum linguae latinae*, Amstel. 1642.

¹⁵ Keltske u Jacobus Macpherson, *Historia Britanniae et Hiberniae*, a oskijske u Passerius, *Linguae oscae specimina singularia*, Roma 1774.

nicima za koji nije imao obrađene podloge. Volščanski je slabo zasvjedočen stari italjski jezik na kojem su bila poznata samo dva kratka natpisa, tzv. *Tabula Herculanensis*, koja je bila dvojezična (volščanski i latinski) i sadržavala je tekst zakletve, i mjedena pločica iz Velletrijsa s kratkim tekstom pokore otkrivena 1784. Nju je Vezdin reproducirao u skici na str. 8. Usporedio je riječi u oba natpisa, koji su sami po sebi preoskudan uzorak, i zaključio da „*ex hactenus cognitis nihil statui possit, quod originem latini sermonis a Volscis et Oscis repetendam esse suadeat*“ (str. 9).

Konačno se Vezdin okreće novim obzorima, prema „*amoenas Orientis plagas*“. „*Duae sunt in Oriente veteres linguae quae Osco et Volscio sermone plus ad latinam linguam accedunt*“ (str. 9). Oba ta jezika, misli sanskrt i avestički, a naročito sanskrt, u većini svojih riječi tako sretno, tako točno suzvuče latinskim riječima i slično mijenjaju glagole, da jaje jajetu jedva bolje pristaje, kaže Vezdin i nastavlja: „*Indos veteres diceres latine locutos fuisse, latinos Indice*“ (str. 10). Vezdin je zadivljen (*Quod admirationem auget. . .*) činjenicom da riječi koje se tako sretno podudaraju nisu riječi za novac koje se prenose iz zemlje u zemlju, niti za oklope ili koplja, niti za egzotično bilje ili za strane robe kakvih ima u zemljama među sobom udaljenima, nego su to riječi za temeljne i prirodne potrebe, koje „*cum societate oriuntur, crescunt, et adolescunt*“ (str. 10). To mu je potvrđivalo tezu da su Latini i Indijci u dubokoj prošlosti bili ljudi istoga soja, u čijoj se obitelji govorio „*rudis ille quidem, sed unus primordialis Samscrdamicus sermo*“. Ovdje sa štovanjem spominje njemačkoga indologa Kleukera (*virum, praeclara eruditione ornatum*), koji je prvi usporedio sanskrtске zamjenice i brojeve s grčkima, latinskima i njemačkima i zaključio da se u tome mora vidjeti dokaz za zajedničko podrijetlo¹⁶. Vezdinu je jasno da se ne radi o povijesnim dodirima, jer nikada, kaže on, Rimljani nisu svojoj vlasti podvrgli ni Perziju ni Indiju. Istočni je limes bio rijeka Eufrat (*Forat seu Euphrates*). Niti je bilo rimskih kolonija u Indiji ili indijskih u Laciju. Veze su dakle dublje i prvobitnije, rodbinske, a potječu „*ab uno primaeva loco, et ab una primordiali familia*“ (str. 11—12).

Dalje Vezdin upozorava na razlike koje se u samom latinskom jeziku mogu konstatirati u različitim razdobljima (str. 12—15), i kako latinski autori, na primjer Festus i Varro, spominju da su u njihovo vrijeme Rimljani slabo mogli razumijeti tekstove kao što su Numini zakoni, molitve arvalske braće, himne svećenika salijaca i poznati natpis na stupu (tzv. *Columna rostrata*). Tako se dvoglas *ae* „*in lapidibus romanis*“ piše *ai*, i taj način pisanja bolje povezuje latinski s drugim jezicima, jer se napr. riječ *Caesar* (za *Caesar*) u istom obliku i značenju

¹⁶ D. I. F. Kleuker, *Abhandlungen über die Geschichte und Alterthümer, die Künste, Wissenschaften, und Literaturen Asiens*, IV Bd. Riga 1797. „*Da nun Woerter von der Art, wie die Pronomina, für den Grund und Ursprung einer Sprache beweisend sind, so folgt, dass die zuletzt genannten Sprachen mit dem Samskrdamischen einen gemeinschaftlichen entfernten ursprung haben*“ (citirano prema Vezdinu str. 10).

nalazi u njemačkom (*Keyser*) i u perzijskom jeziku (transkribirano *Cheiser*). Da bi te razlike što zornije pokazao, Vezdin je u svoju studiju uvrstio tekst Numinih zakona i natpisa *Columnae rostratae* (str. 13—14).

Dalje slijede liste podudarnih riječi i oblika staroindijskoga i latinskoga jezika (str. 15—22). Bez nekoga reda i sistema Vezdin je nizao riječi, pojedine padežne oblike (uglavnom od zamjenica) ili dijelove paradigma za neke glagole (napr. *I — eo, ire; AD — edo, 3; VAH — veho, 3; YUJ — iungo, 3; DĀ — do, 1; AS — sum, esse*). Ukupno ima oko 260 sanskrtskih natuknica. Tu je Vezdin potpuno originalan i nov, a njegove liste ostavljaju dojam nesređene, ali genijalne improvizacije, i kao da se, svjestan novosti i divote svojega otkrića i oduševljen njime, nije dosjetio da svoj najvredniji dokazni materijal uredi po nekakvu sistemu, nego ga je ostavio nabačena. Najvećim su dijelom parovi koje je uspostavio doista prave podudarnosti, svakako se barem kreću u srodnoj porodici riječi i uvjerljivo potvrđuju njegove zaključke o srodnosti. Vezdin uvijek uspoređuje cijele riječi s obzirom na njihov oblik i sadržaj, a bio je na pragu spoznaje o glasovnim podudarnostima. Uz par *bhrāter — frater* u bilješci navodi još i perzijski *Brader*, njemački *Bruder*, eolski *φράτης* i zaključuje: *Heic littera Bh versa est in b, φ, f* (str. 15). Za latinske je riječi tvrdio da su u odnosu na sanskrtske pretrpjele deformacije, i to „*litteras aliquas addendo, detrahendo, et permutando*“. Zato su, kaže, latinske riječi duže i kompliciranije od staroindijskih, a sanskrt je stariji od latinskoga koji mu slijedi „*ut matri filia*“ (str. 17), ali zapravo preko grčkoga, jer „*Graeci Indicas dictiones conciderunt, latini graecas*“, pa ne samo da su se slova izmiješala (*litterarum permutatio*) nego su i cijele riječi iskrenute (*depravata*, str. 18). To više začuđuju sasvim nemogući parovi kao napr. *sōdarya, sōdari — soror, māsi — luna, genmabhu — patria, dvidā — secundus*¹⁷. Još je čudnija njegove tvrdnja koju je izrekao i u drugim svojim djelima, da je *malāyālam*, koji on naziva *Malabaricum*, dijalekt sanskerta, pa se u listama u sanskrtskom stupcu može naći nekoliko natuknica iz toga dravidskog jezika.

Opći je Vezdinov zaključak da je latinski jezik po svojemu podrijetlu srodan istočnim jezicima¹⁸, a da zajedno s grčkim i sanskrtom potječe od Noinih potomaka. Ni zub vremena, ni seobe naroda, ni propadanja gradova nisu mogla zatrti tragove toga prvobitnog jedinstva. Istinit je, dakle, „*Mosaicus sermo*“ koji mnogostruku različitost i podrijetlo jezika pripisuje Noinim unucima i „*gentes varias in suo primordio, genere, ortu, linguis, moribus invicem ligatas fuisse*

¹⁷ *sōdarya, sōdari* je složenica *sa-udara „koja je iz iste maternice“; *māsa, māsika* ide uz lat. *mensis* i naše *mjesec*; *genmabhu* je *janma-bhū* „zemlja rođenja“; *dviṭṭya* (kod Vezdina *d* za *t* pod utjecajem *malāyālam*sčkoga izgovora za sanskrt) redni je broj od *dva, dvi*.

¹⁸ Vezdin je u svom djelu primjerima ilustrirao zapravo samo latinsko-sanskrtske srodnosti, a avestičke tek usput na par primjera (str. 13), jer je sanskrtsko-avestičke veze dokazao ranije. Vidi bilj. 9.

ostendit“ (str. 23). I zato valja iz jezika istraživati podrijetlo rodova, jer ništa nije moćnije da pokaže izvore naroda „*quam perspicax et accurata Deorum, rituum, morum ac linguarum inter se collatio*“ (str. 24).

Ako gledamo Vezdinov rad u cijelosti, onda nam se on, po svojem širokom poznavanju jezika i kultura evropskoga i istočnoga svijeta, pokazuje kao utjelovljenje ideala učenosti 18. stoljeća i kreće se sasvim u njegovim duhovnim okvirima. Po snazi pak i po metodama egzaktne znanstvene argumentacije on je čovjek 19. stoljeća, na prijelomu vremena.

S U M M A R Y

Milka Jauk-Pinhak: FILIP VEZDIN, DE LATINI SERMONIS ORIGINE

Filip Vezdn (18. cent.) Carmelite missionary (known by the name Paulinus a Sancto Bartholomaeo) in Kerala (India) and Indologist who had published the first Sanskrit grammar in Europe, was also author of the short study on the origin of the Latin language (Rome 1802). He was the first to apply the method of listing words and grammatical forms with correspondent forms and meaning as an argument for the thesis that Latin is akin to Sanskrit and Avestan and that it shares with both the common past. This was an important step in the development of comparative method in linguistics.